

АВГАРОВО ПОСЛАНИЕ ВЪРХУ ОЛОВЕН АМУЛЕТ ОТ X ВЕК

Казимир Попконстантинов

През последните години се увеличи броят на текстове, врязани върху оловни амулети. За това спомагат и случайните находки, които обогатяват мезейните фондове. През 1994 г. В Националния исторически музей попада оловен амулет с текст на старобългарски, който ми бе предоставен за проучване и стана достояние на научните среди след участието ми с доклад на две конференции и включването му в докторската ми дисертация.

Размерите на амулета в разгърнато състояние са: дължина 8–9 см, ширината варира между 4,5 и 6,3 см. Първоначално пластината е била навита на руло, прегънатата на четири части (1,3 см, 1,5 см, 1,5 см, 2 см), дъговидно орязана в единия край. Върху двете страни на пластината е врязан старобългарски текст, разположен в 16 непълни реда върху лицевата страна, в 5 реда – върху обратната страна. Височината на буквите варира между 1–4 мм, а ширината между 2–4 мм.

В началото на текста е врязан кръстен знак, който показва началото на текста и замества символичната формула.

- A. † ЄПІСТОЛІА АБГАРОВА ПОСЛАНА КЪ ІС ХГ ЄПСГ АНАНІЄЖ КГ
РСОМЪ КЪ ГРАДЪ ЄРГСАЛІМСКЫ КЪ ІС ХГ ЄПСГ БЛАГО Ъ
БЛЪШГСА КЪ ГРАДЪ ЄРГСАЛІМЪ РАДОКАТИ СА Я СЛЪШІА
НО БЫСТЬ О ТБѢЪ И О ТВОИХЪ ЦѢЛБАХЪ БЫКАЕМЫХЪ Т
5. ОБОЖ ЪКО БЄЗ БЛЪХВОЄАНІА И УАРОЄАНІА И ...ІІІ
И ГЛАГОЛОМЪ ЄДИНЪМ СЛЪШЫМЪ ПРОЗІРА...Є ТЕ
ОРИШИ ХРОМЫМЪ ТЕОРИШИ И ПРОСТІРАЄШИ ХРОМЪ
А И СЛЖЕЪА И ГЛГХЫМЪ ПРОСЛЪШІАТИ ТЕОРИШИ
И НЪМЫМ ПРОГЛАГОЛАТИ И НЕУІСТЫА БЪСЫ
10. И ДХЫ ИЗГОНІШИ И К ДЛЪГАХЪ ЖЗЯХЪ СТЯЖД
АШАА И ЦѢЛБЕШИ МРЪТБЫА И КЪСТАЄІА
Л ЄСІ И СЛЪШЯЕЪ ТОБѢ НА ГМЪ СІ ПОЛОЖІХЪ ѿ ОБО
Г ЄДИНО ЪКО ІЛИ ТЫ ЄСІ БГЪ СШЕДЫ С НЕБЕСЕ ІЛИ
ЪКО ТЫ СІЪ БЖІ И ТЕОРИШИ УГ

15. ДЕСЯ И НИНЪ НАПИСА
ПОМОЛИТИ
- Б. СѦ ДЯ ПОДЕВГНѢШИ СѦ К МѢ И ПРИДЕШИ И С
ТРАСТЪ ЖЖЕ ИМАМЪ И ЦѢЛИШИ И СЛЫШАХЪ
О ТѢБѢ ЪКО ЖИДОВЕ РОПЪЦЖТЬ И ХОТѦ
20. ТА СБИТИ ГРАД ЖЕ МОИ МАЛ ЕСТ ЕЖЕ
ДОБЛЕ ОБѢМА НАМА ЯМИНЫ

От надписа тук-там липсват отделни знаци, но тяхното възстановяване не представлява трудност и разчитането, тълкуването на текста не предизвиква съмнения. Става ясно, че се касае за послание-молитва на цар Авгар до Исус Христос, непозната досега сред старобългарските епиграфски паметници.

“Легендата за цар Авгар” е ранносирийско произведение, паметник на литературата със свой дълъг и сложен път на развитие (Мещерская, 1984), широко разпространена сред всички народи от източноправославния свят. Преминала през византийския културен кръг в средновековна България, тази легенда получава своето развитие, за да премине в останалия славянски свят. В западната културна традиция тя има варианти на латински, англосаксонски, датски и други езици (Curetton 1864:164). За популярността ѝ способствувало това, че на гръцки, а по-късно и на старобългарски, тя била възприета като апотропеичен заклинателен текст. Една от основните причини за използването ѝ като апотропей, както справедливо отбелязва Е. Мещерская, е, че част от текста на това писмо е бил изписван върху амулети, талисмани, папирус, пергамент, части от съдове, които са служили като лични амулети или за защита на жилища и градове от нещастия, военни опасности.

Първият епиграфски паметник е надгробен камък с текст на коптски, намерен в Нубийската пустиня (Picard 1920:50). Известни са и няколко надписа върху камък, върху папирус и др. предмети (Мещерская 1984:58). За използването като апотропей свидетелствува отбелязването на легендата в индекса на “лъжливите и истинните книги”: “Авгариево послание, что на шеи носят неразумни и невелегласи” (Тихонравов 1863:56). Географското разпространение на този вид паметници показва пътя на разпространение на сирийската легенда в границите на Византийската империя и северозападно от нея, проникването ѝ в границите на средновековна България, за което

свидетелствува откриването на най-ранния засега епиграфски паметник, съдържащ текста с посланието на цар Авгар до Исус Христос. В България сюжетът на легендата е получил по-нататъшно развитие и тенденциозна обработка, когато тя е станала съставна част от съчиненията против богомилското движение.

На славянска основа легендата има няколко версии (Порфирьев 1890:239). За нас интерес представлява появата на тази легенда в творбите на поп Иеремия. Тя е намерила своето място в "Словата" му като съставна част (Соколов 1888:186) и от само себе си представлява особена редакция. В състава на "Словата" на поп Иеремия тя изглежда така: търговецът Лука, който бил на служба при цар Авгар, попаднал в Иерусалим по свои търговски дела и узнавайки за чудесата на Исус Христос, разказва за тях на цар Авгар след завръщането си в Едеса. Царят го изпраща обратно в Иерусалим с писмо до Исус Христос и с поръката да направи върху платно неговото изображение. Лука успява в своята мисия, доставя Христовото изображение на Авгар и сам се връща при Исуса Христа и става негов ученик, а по-късно апостол и евангелист.

Подобна версия на легендата за цар Авгар няма аналог в сирийската и гръцката литература, което дава основание на някои изследователи да твърдят, че авторът на тази компилация и този вариант би трябвало да се търси на българска основа и това най-вероятно е поп Иеремия.

Интересно е и това, че в тази старобългарска версия на поп Иеремия като посредник на цар Авгар и Исус Христос е представен Лука, а не както е във всички останали персонажи – бързоходецът Ананий, Ханаан архивиста, доверено лице на цар Авгар.

В новооткрития старобългарски текст, връзан върху оловната пластина, посредникът между цар Авгар и Исус Христос е Анани, за когото авторът на текста е отбелязал, че е курсом, а не гоньць (*muncius*) – бързоходец.

Най-вероятно на автора е била позната версията с употреба на "cursor" – например: "Eamus nunc ad portam, per quam ingressus est Ananias cursor cum illa epistola, quam dixeram" (Помяловский 1889:31), което от своя страна показва, че още в края на IV в. Ханаан е бил известен човек в Едеса, изпълняващ задължението куриер.

Текстът на старобългарския надпис с посланието на цар Авгар от нашия паметник представлява от само себе си редакция на

посланието, близко до това, което е известно от “Историята” на Евсевий Кесарийски. Несъмнено откъсът от това произведение е легнал в основата на всички апотропеически заклинания, които по своя състав могат да бъдат разделени на няколко групи: а) текстове, които съдържат двете писма – на цар Авгар до Исус Христос; б) текстове, съдържащи само ответното писмо на Исус Христос; в) текстове на двете писма, но началото на първото изгубено.

За нас особен интерес представлява текстът върху оловния амулет и текстовете, свързани с това послание в т. нар. чети-миней под дата 18 октомври, когато се празнува паметта на евангелист Лука (Соловецкото собрание ГПБ, № 619 (503), л. 248 об.; № 620 (501), л. 312 об.; № 636 (811), л. 440 об.; Софийското собрание ГПБ, № 1318, л. 328; № 1355, л. 217 об.; и други паметници) и 16 август. Съпоставен с другите подобни текстове, надписът върху новооткрития амулет показва, че нашият текст представлява от само себе си контаминация на няколко различни версии (най-близки паралели има с апотропеическите текстове върху папирус от Несан, надписа от Гурдю и Ефеския надпис – Мещерская 1984:219, 221, 222). Тяхното подробно разглеждане е предмет на друго наше изследване.

Палеографските особености на надписа върху оловната пластина позволяват да се потърси неговото място сред паметниците от X – XI век.

А се среща с изправен и наклонен наляво стълбец, с триъгълна петлица, наподобяваща развято байраче – начертание, срещано в епиграфски паметници от Крепча, Преслав, Плиска, Равна, в амулета от Одръци (Popkonstantinov, Kronsteiner 1994:49, 156, 186, 190, 116) – все паметници от X век.

Б, Ъ и Ў се срещат с остроъгълна петлица, графична особеност, характерна за надписите от първата половина на X век (надписа на раба Божия Ана, поп Славомир-Крепча, надписа от 943 г., надписите от Мурфатлар, върху оловните амулети от Пъкуил луй Соаре, Одръци и др.). *Б* е с изтеглена надясно водоравка, покриваща изцяло петлицата. *Ъ* е с къса вертикална хаста, пресечена от къса водоравка, завършваща с по една къса чертица в краищата ѝ.

В веднъж е с леко заоблени петлици, а друг път с островърхи – особеност, често срещана в редица паметници от X век.

Д е с особено начертание – дясната хаста на горната част на графемата е леко изтеглена нагоре, начертание, характерно за *Л* и *Д*

в надписи от X век – ктиторския надпис на хартофилакс Павел, надписите от Равна, оловните амулети от Крън, Одръци, Пет могили (Popkonstantinov, Kronsteiner 1994).

З е нетрадиционно начертание. Долната част на графемата излиза извън очертанието на реда и е с издължена извивка, особеност, срещана само в надписите върху оловните пластини от Пъкуиул луй Соаре, Пет могили. Има близки парели с редица книжовни паметници от края на X, началото на XI век.

Старинните белези на **Δ**, **Ж** са запазени напълно и намират най-близки паралели с редица паметници от X век – надписа на Божия раб Антон от Крепча, надписа от Ескус, надписите от Равна, надписа от 931 г. от Преслав, надписа върху оловния амулет от Пет могили (Шуменско), Самуиловия надгробен надпис.

У е с чашковидно оформена горна част – особеност, също характерна за паметниците от X век от Преслав, Крепча, Равна.

В надписа се срещат и лигатурни съчетания между **А**, **М**, **Я** и **Н**; **я**, **н**, **и**; **и-М**; **и-П**; **и-Н**; **н-и**; **п-и**; **р-и**; **я-М-и-Н**; **Ы**; **Ў**; **Т-О**.

Надписът върху оловния амулет не съдържа дата, но палеографските му особености позволяват да се потърси неговото място сред паметниците от X век, датировка, която не е в противоречие с езиковите данни (Иванова, Константинова 1995; Константинова 1997:166). Писмото е писано от опитна ръка, на места личи небрежен начин на писане, но с добре подчертан стил, познат от редица книжовни паметници (Енински апостол, Супрасълски сборник, Хилендарски листи, Симеоновия сборник от 1073 г.) и надписите от книжовните средища Преслав, Плиска, Равна, Мурфатлар, Крепча.

ЛИТЕРАТУРА

Cureton, W. Ancient Syriac Documents Relative to the Earliest Establishment of Christianity in Edessa. London-Edinburgh 1864.

Иванова, Е., Константинова, В. Оловен амулет с надпис от X век. Jubileen sbornik – 30 godini Sumenski universitet (Sumen) 1995.

Константинова, В. Езикови бележки върху текстове от няколко старобългарски амулета. – Преславска книжовна школа, т. 2, Шумен 1997.

Мещерская, Е. Н. Легенда об Авгаре. Ранносирийский памятник. Москва, 1984.

Порфирьев, И. Я. Апокрифические сказания о новозаветных лицах и событиях по рукописям Соловецкой библиотеки. S. Peterburg, 1890.

Помяловский, И. В. Паломничество по святым местам конца IV в. Издание, перевод и комментарии. Pravoslavnij Palestinskij sbornik (S. Peterburg), 1899.

Соколов, М. И. Материалы и заметки по старинной славянской литературе. Вып. (I–IV). Moskva, 1888.

Тихонравов, Н. С. Памятники отреченной русской литературы. т. 1–2. S. Peterburg, 1863.

Picard, Ch. Un texte nouveau de la correspondance entre Abgar d'Osroene et Iesus Christ grave sur une porte de ville a Philippes (Macedoine). Bulletin de correspondance hellénique 44 (Paris), 1920.

Popkonstantinov, K., O. Kronsteiner. Altbulgarische Inschriften, 1994, 1.